

روایت اسناد از قیام مردم تبریز در 29 بهمن 1356

29 بهمن سال 1356 دومین حرکت گسترده اسلامی و مردمی است که متعاقب قیام خونین 19 دی مردم قم در شهر قهرمان پرور تبریز صورت گرفت، این حرکت راه امت اسلامی را به راه خونینی که در بیش روی داشت، پیوند داد و لحظاتی را به دنبال آورد که از آن خورشید حیات آفرین انقلاب اسلامی شروع به درخشش کرد.

29 بهمن سال 1356 دومین حرکت گسترده اسلامی و مردمی است که متعاقب قیام خونین 19 دی مردم قم در شهر قهرمان پرور تبریز صورت گرفت، این حرکت راه امت اسلامی را به راه خونینی که در بیش روی داشت، پیوند داد و لحظاتی را به دنبال آورد که از آن خورشید حیات آفرین انقلاب اسلامی شروع به درخشش کرد. به گزارش خبرگزاری فارس از تبریز، روز 29 بهمن 1356، مراسم بزرگداشت شهدای 19 دی قم که با دعوت علما و روحانیون تبریز برگزار شده بود با آتش مأموران رژیم پهلوی مواجه شد و طی آن عده ای شهید و بسیاری مجروح شدند. به دنبال این وقایع محمدرضا پهلوی شخصاً هیئت ویژه ای را مأمور رسیدگی به اتفاقات تبریز کرد. این هیئت در گزارشی اعلام کرد: «استاندار برای تسریع در اختیار قرار گرفتن نیروی کمکی نظامی (در بدو امر یک گردان و بعد تا یک تیپ) با فرمانده نیروی زمینی شاهنشاهی تماس حاصل می نماید که در این مورد نیروی زمینی شاهنشاهی از طریق ستاد بزرگ ارتشتاران با کسب اجازه از پیشگاه مبارک ملوکانه اقدام لازم را معمول می دارد. استاندار ضمناً از آقای نخست وزیر تقاضای اعلام حکومت نظامی می کند جواباً آقای نخست وزیر فرمان شاهنشاه را در این مورد بدین شرح ابلاغ می نماید: حکومت نظامی نه ولی با قدرت عمل کنید و واحدهای نظامی در اختیار استاندار است با قدرت عمل نماید.»

پایگاه مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ قیام 29 بهمن مردم تبریز در چهلمین روز شهدای قیام 19 دی قم سرآغاز تداوم نهضت اسلامی شد. در آستانه اربعین شهدای قم مردم تبریز به دعوت علمای آن دیار حادثه ای را رقم زدند که مردم سراسر کشور آن حرکت را الگو قرار داده و به عنوان یک راهبرد مبارزاتی سرنوشت ساز به کار گرفتند. اهمیت قیام 29 بهمن تبریز به خوبی در خاطرات و اسناد قابل محاسبه و مشاهده است به همین منظور نگاهی اجمالی به روایت اسناد و مطبوعات مرتبط با قیام مردم تبریز وجوه دیگری از این اهمیت را نمایان می سازد.

نقطه آغاز قیام 29 بهمن

به گزارش بولتن محرمانه ساواک از وقایع روزهای منتهی به چهلیم شهدای قم «از روز 25/11/2536 از طرف آیات و برخی از روحانیون مقیم شهر قم اعلامیه هایی منتشر گردید و طی این اعلامیه ها از مردم درخواست شد که به مناسبت چهلمین روز کشته شدن چند تن از اخلاگران در حوادث 19 دی ماه سال جاری در شهرستان مذکور اقدام به تعطیل مغازه ها نموده و مجالس فاتحه و عزاداری برپا دارند. متعاقباً از جانب عوامل آیات مقیم قم و افراتیون مذهبی ضمن توزیع اعلامیه های منتشرشده در شهرهای مختلف کشور کوشش هایی به عمل آمد تا روز 29 / 11 / 36 تعطیل عمومی به صورت عمل درآید. از بعدازظهر روز 27/11/36 تا ساعت 13:30 روز 29 / 11 / 36 اقدامات و فعالیت هایی در رابطه با موضوع فوق در قم و سایر نقاط کشور انجام شده ...»

گزارشگر ساواک با ارائه فهرستی از اقدامات صورت گرفته در قم و سایر شهرها به طور مبسوط به حوادث تبریز پرداخته و در بخشی از آن می نویسد: «روز 28/11/36 از طرف چند تن از روحانیون سرشناس شهر تبریز اعلامیه ای منتشر و طی آن اعلام شده که به مناسبت چهلمین روز واقعه قم مجلس یادبود در مسجد میرزا یوسف مجتهدی شهر تبریز برگزار خواهد شد. از صبح روز 29/11/36 بازارهای شهرستان های تبریز، مراغه، اهر، سراب، آذرشهر، و خسروشاه تعطیل بوده است.»

کشتار مردم تبریز توسط رژیم پهلوی

به گزارش ساواک: «شورای هماهنگی استان آذربایجان شرقی به طور فوق العاده تشکیل و تصمیم گرفته شده که واحدهایی از نیروهای مسلح نظامی برای کمک به مأمورین انتظامی وارد عمل شوند.» آنها با اعزام به خیابان ها اقدام به تیراندازی کرده و تعدادی را به شهادت رساندند.

در سند دیگری درباره آمار شهدا، مجروحین و دستگیرشدگان حوادث 29 بهمن آمده است: «تا کنون شش نفر از اخلاگران کشته شده و 125 نفر نیز مجروح و تعداد 210 نفر دستگیر گردیده اند.»

روزنامه اطلاعات هم از شهادت 6 نفر و مجروح شدن 125 نفر در وقایع 29 بهمن تبریز خبر داد.

تکثیر و توزیع اعلامیه سیدکاظم شریعتمداری توسط ساواک

سیدکاظم شریعتمداری طی اعلامیه ای مردم را به سکوت و آرامش دعوت کرده و نوشت: «هرگونه اظهار تشنج و تظاهرات زبان بار جایز نیست، لذا با تشکر از احساسات حقیقی مردم آذربایجان مخصوصاً تبریز لازم است عموم مردم از این ساعت در منزل خود باشند و از فردا بازار را باز و مشغول زندگی آرام خود باشند.»

نکته قابل توجه آن که ساواک از این اعلامیه استفاده مورد نظر را کرده و با پخش آن در تمام شهر تبریز سعی در آرام کردن اوضاع دارد. به گزارش ساواک: «با اقداماتی که انجام گرفته اعلامیه مذکور به تعداد زیاد تکثیر و شب هنگام و

بامداد 30/11/36 در نقاط مختلف شهر تبریز پخش و الصاق گردیده است.»

واکنش مراجع و علما به قیام مردم تبریز

بلافاصله بعد از قیام 29 بهمن، مراجع تقلید، علما و روحانیت مبارز در شهرهای مختلف به خصوص تهران و قم به حادثه خونین و دلخراش تبریز واکنش نشان دادند. امام خمینی که به خوبی ادامه روند نهضت را بعد از 19 دی پیش بینی کرده و آن را طلوعه پیروزی نام نهاده بود، در پیامی خطاب به اهالی آذربایجان فرمودند: «سلام بر اهالی شجاع و متدین آذربایجان ... درود بر مردانی که در مقابل دودمان بسیار خطرناک پهلوی قیام کردند و با فریاد مرگ بر شاه خط بطلان بر خرافه گویی های او کشیدند.» امام خمینی مجدداً مردم را به پیروزی امیدوار ساختند و نوشتند: «من به شما اهالی معظم آذربایجان نوید می دهم ، نوید پیروزی نهایی ...»

آیت الله سیدعبدالله شیرازی از مشهود نیز با صدور اعلامیه ای ضمن تسلیت واقعه 29 بهمن تبریز «به پیشگاه مقدس حضرت ولی عصر و به عموم آقایان اعلام و حجج اسلام تبریز و اهالی محترم آذربایجان و خانواده داغدیدگان»، به مسئولین امور تذکر دادند که «در مقابل خواسته های دینی و مذهبی و حقوق مشروع ملت نباید چنین عکس العملی نشان داد.»

آیت الله گلپایگانی نیز با ارسال نامه ای سرگشاده به علمای تبریز ضمن تسلیت اعلام کردند که «روز چهارشنبه 14 ربیع الاول (3 اسفند) حوزه علمیه قم تعطیل و مجلس ترحیم در مسجد اعظم برگزار خواهد شد. آیت الله گلپایگانی پس از برشمردن جنایات رژیم پهلوی افزودند: «دیگر نمی توان مردم را با برنامه های مرتجعانه و حقارت بخش 2500 ساله پیش اقناع کرد و مرتجعان نمی توانند شعائر دوره جاهلیت را که توحید اسلام و احکام قرآن بر آنها خط بطلان کشیده تجدید نمایند... دوران حکومت فردی و استبدادی به پایان رسیده و ملت ها از حقوق حقه خود دفاع می نمایند.»

آیت الله مرعشی نیز با صدور نامه ای سرگشاده به علمای تبریز، ضمن ابراز «تأثر و تأسف شدید» از «ضرب و جرح و قتل عده ای از مؤمنین و مسلمانان» تبریز، «دفاع از حریم اسلام و جامعه روحانیت» را «وظیفه هر فرد مسلمان» دانست و «وظیفه روحانیون» را «نگه داری و حراست از حریم اسلام و قرآن» اعلام کرد و اضافه کرد که همین روحانیون بودند که «در حمله عثمانی ها به آذربایجان در قصبه چالدران جان خود را از دست دادند» و در «حمله ازبک و افغانه به خراسان و حمله عثمانی به شهرها و نیز حمله بیگانگان به جنوب و در همه حال آنان برای دفاع پیش قدم بوده اند.» و در پایان افزود: «ما جداً مصادر امور را مقصّر حوادث قم و تبریز می دانیم و از آنان می خواهیم زندانیان بی گناه و فضلا و مدرسینی که بی جهت در تبعید به سر می برند هر چه زودتر مستخلص و به اوطان خود برگردانده شوند.»

اعزام هیئت ویژه به تبریز توسط محمدرضا پهلوی

اما اهمیت قیام 29 بهمن تبریز برای دربار آن چنان بود که محمدرضا پهلوی شخصاً هیئتی ویژه را مأمور رسیدگی به این پرونده کرد و هیئت مزبور در یکم اسفند ماه (دو روز پس از حادثه) وارد تبریز شد و با تهیه گزارش مشروحی جزئیات حوادث را به دربار منتقل کرد.

در گزارش هیئت رسیدگی به ریاست ارتشبد شفقت به زمینه های شکل گیری حادثه و جزئیات ویژه ای پرداخته شد که در آن علاوه بر ناتوانی دستگاه های امنیتی در برآورد پیشامدهای حوادث تبریز درباره شروع درگیری ها آمده است: «در حدود ساعت 9 گروه دیگری در جلوی مسجد میرزا یوسف با مشاهده بسته بودن درب مسجد به اعتراض پرداختند و با مأمورین شهربانی که در محل قرار گرفته بودند برخورد می نمایند و رئیس کلانتری 9 تبریز (سرگرد حق شناس که فاقد وجهه خوب در بین مردم می باشد) با ادای کلمات موهن توأم با بی تدبیری می نماید که در تهییج و عصبانیت مردم مؤثر بوده است...»

در ادامه گزارش این هیئت در قسمتی با عنوان "اقدامات سازمان های مسئول" به نقش نیروهای دولتی و امنیتی اشاره کرده و درباره دستورات محمدرضا پهلوی برای جلوگیری از قیام مردم تبریز می نویسد: «استاندار برای تسریع در اختیار قرار گرفتن نیروی کمکی نظامی (در بدو امر یک گردان و بعد تا یک تیپ) با فرمانده نیروی زمینی شاهنشاهی تماس حاصل می نماید که در این مورد نیز نیروی زمینی شاهنشاهی از طریق ستاد بزرگ ارتشتاران با کسب اجازه از پیشگاه مبارک ملوکانه اقدام لازم معمول می دارد. استاندار ضمناً از آقای نخست وزیر تقاضای اعلام حکومت نظامی می کند جواباً آقای نخست وزیر فرمان شاهنشاه را در این مورد بدین شرح ابلاغ می نماید: حکومت نظامی نه ولی با قدرت عمل کنید و واحدهای نظامی در اختیار استاندار است با قدرت عمل نماید.»

پس از این گزارشات سپهبد آزموده استاندار آذربایجان شرقی عزل و ارتشبد شفقت جایگزین او می شود. همچنین ریاست شهربانی استان نیز به تنزیل درجه و رتبه محکوم می شود.

یکی از اتفاقات مهم در آن بازه زمانی دیدار هیئت ویژه رسیدگی با روحانیون تأثیرگذار تبریز است که روحانیت مبارز و در رأس آن آیت الله قاضی طباطبائی در اعلامیه ای به جهت جلوگیری از سوءاستفاده رژیم پهلوی از این ملاقات مفاد انگیزه ها، علل و دلایل قیام روحانیت و مردم تبریز را تشریح می کند.

به هر ترتیب آنطور که از اسناد برمی آید قیام مردم تبریز تأثیر بسیار شگرفی در پیشبرد اهداف نهضت اسلامی و تضعیف پایه های رژیم پهلوی داشت به طوری که پس از آن زنجیره های چپم های مداوم در سراسر کشور منتهی به سقوط رژیم 2500 ساله شاهنشاهی شد و از این جهت است که می توان از قیام 29 بهمن تبریز به عنوان قیام سرنوشت ساز یاد کرد.